GYNYBOS PRAMONĖ

Šioje faktų suvestinėje paaiškinamas gyvybiškai svarbus ES gynybos pramonės vaidmuo užtikrinant Sąjungos saugumą ir strateginį savarankiškumą, taip pat tai, kaip ši pramonė prisideda prie konkurencingumo ir augimo. Faktų suvestinėje apžvelgiama Europos gynybos sektoriaus raida bėgant metams nuo susiskaidžiusios pramonės, kurios struktūriniai trūkumai ilgą laiką trukdė reikiamu tempu gaminti gynybos įrangą, iki palaipsniui integruotos pramonės, kurioje derinamas nacionalinis suverenitetas ir poreikis bendradarbiauti ES lygmeniu. Atsižvelgdama į didėjančią geopolitinę įtampą, ES savo darbotvarkėje skiria didžiulį dėmesį gynybai ir siekia stiprinti gynybos pramonę, kad ji geriau reaguotų ir būtų novatoriškesnė, konkurencingesnė ir atsparesnė.

TEISINIS PAGRINDAS

— Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 173 straipsniu nustatytas ES veiksmų, kuriais siekiama remti pramonės, įskaitant gynybos sektorių, konkurencingumą, teisinis pagrindas.

— SESV 182 straipsnis taikomas ES moksliniams tyrimams ir technologinei plėtrai, įskaitant su gynyba susijusius mokslinius tyrimus.

— SESV 346 straipsniu valstybėms narėms suteikiama galimybė netaikyti ES vidaus rinkos taisyklių su gynyba susijusioms priemonėms, kai tai būtina jų gyvybiniams saugumo interesams apsaugoti.

TIKSLAI

Europos gynybos pramonės sektorius yra Sąjungos gynybos parengties pagrindas. ES veiksmais šioje srityje siekiama stiprinti gynybos pramoninę bazę ir Sąjungos gynybos parengtį. Siekiant šio tikslo, daugiausia dėmesio skiriama:

— gynybos pramonės gamybos pajėgumų didinimui visoje ES;

— investicijų skatinimui ir galimybių gauti finansavimą gerinimui gynybos sektoriuje;

— konkurencingumo ir inovacijų stiprinimui;

— bendrų gynybos srities mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros rėmimui;

— gynybos bendrovių bendradarbiavimo visose valstybėse narėse stiprinimui, siekiant padidinti gamybos pajėgumus ir sudaryti sąlygas masto ekonomijai;

— gynybos įrangos rinkos susiskaidymo mažinimui, mažinant sąnaudas ir prisidedant prie tikros bendrosios gynybos įrangos rinkos kūrimo.

ES GYNYBOS PRAMONĖS IŠTAKOS IR PLĖTRA

Saugumas ir gynyba ir toliau priklauso nacionalinei kompetencijai, tačiau susijusi pramonės aplinka iš gana susiskaidžiusios tapo vis labiau integruota ES lygmeniu.

A. Du ES gynybos pramonės politikos dešimtmečiai nuo šio amžiaus pirmojo dešimtmečio pradžios

1. Europos gynybos agentūra

Europos gynybos agentūra (EGA) buvo įkurta 2004 m. liepos mėn. bendrais Ministrų Tarybos veiksmais, siekiant plėtoti gynybos pajėgumus, skatinti ir stiprinti Europos bendradarbiavimą ginkluotės srityje, stiprinti Europos gynybos technologinę ir pramoninę bazę, kurti tarptautiniu lygmeniu konkurencingą Europos gynybos įrangos rinką ir didinti Europos gynybos mokslinių tyrimų ir technologijų veiksmingumą. 2004 m. bendrieji veiksmai pirma pakeisti Tarybos sprendimu 2011 m. liepos mėn., o vėliau peržiūrėti 2015 m. spalio mėn. Tarybos sprendimu dėl EGA statuto, būstinės ir veiklos nuostatų.

2. Europos gynybos įrangos rinkos kūrimas

2004 m. rugsėjo mėn. Komisija pristatė Žaliąją knygą „Viešieji pirkimai gynybos srityje“, kurios tikslas – „padėti palaipsniui sukurti [...] Europos gynybos įrangos rinką“. Ši žalioji knyga buvo 2003 m. strategijos „Europos Sąjungos politikos dėl gynybos įrangos kūrimo link“ sudedamoji dalis. Jos tikslas – užtikrinti efektyvesnį išteklių panaudojimą gynybos srityje, padidinti Europos pramonės konkurencingumą ir sudaryti sąlygas tobulinti karinę įrangą įgyvendinant Europos saugumo ir gynybos politiką.

2007 m. valstybės narės sutarė spartinti Europos gynybos technologinės ir pramoninės bazės plėtrą taikant tam skirtą strategiją. 2006 m. liepos mėn. pradėtas taikyti tarpvyriausybinis režimas, kuriuo siekiama skatinti konkurenciją Europos gynybos įrangos rinkoje. Šis savanoriškas tarpvyriausybinis režimas taikomas remiantis viešųjų pirkimų gynybos srityje etikos kodeksu, kuris yra paremtas ataskaitų teikimu ir stebėsena, siekiant padėti užtikrinti valstybių narių skaidrumą ir atskaitomybę.

Gynybos įrangos standartizavimas yra svarbus siekiant integruoti nacionalines rinkas. 2012 m. pradėjus veikti Europos gynybos standartų etaloninės sistemos (EDSTAR) portalui buvo galima imtis veiksmų standartizacijos srityje. EDSTAR įdiegta sukūrus Europos standartų gynybos srityje informacinę sistemą – portalą, kuris sudaro sąlygas platesniu mastu standartizuoti Europos gynybos reikmenis siekiant propaguoti gynybos reikmenų standartus, kurie turi būti sukurti arba kuriuos reikia iš esmės pakeisti.

2013 m. liepos mėn. Komisija priėmė komunikatą dėl Europos gynybos ir saugumo sektoriaus veiksmingumo ir konkurencingumo didinimo, kuriame išdėstytas išsamus veiksmų planas ir paskelbta apie viešųjų pirkimų gynybos srityje rinkos stebėsenos mechanizmo sukūrimą.

3. Viešieji pirkimai gynybos srityje ir gynybos produktų siuntimas ES teritorijoje

ES nustatė gaires ES sistemai šioje srityje apibrėžti dviem direktyvomis:

— Direktyva dėl su gynyba susijusių produktų siuntimo ES (Direktyva 2009/43/EB) supaprastintos ir suderintos tokių produktų siuntimo sąlygos ir procedūros visoje ES. Ja sukurta vienoda ir skaidri licencijų (bendrųjų, visuotinių ir individualiųjų) sistema ir sudarytos sąlygos patikimomis laikomoms įmonėms vykdyti siuntimą pagal bendrąsias licencijas. Buvo siekiama, kad individualiosios licencijos būtų suteikiamos tik aiškiai pateisinamais išimtiniais atvejais.

— Direktyva dėl viešųjų pirkimų gynybos ir saugumo srityse (Direktyva 2009/81/EB) nustatytos viešųjų pirkimų gynybos srityje taisyklės, kurių tikslas – sudaryti gynybos įmonėms palankesnes sąlygas patekti į kitų valstybių narių gynybos rinkas. Joje kaip standartinė procedūra numatytos derybos su išankstiniu skelbimu apie pirkimą ir taip užtikrinamas didesnis lankstumas, konkrečios taisyklės, susijusios su neskelbtinos informacijos saugumu, tiekimo saugumo sąlygos ir konkrečios su subranga susijusios taisyklės. Tačiau valstybės narės gali taikyti išimtį gynybos ir saugumo sutartims, jei to reikia gyvybiniams jų saugumo interesams apsaugoti (SESV 346 straipsnis).

4. Europos gynybos srities moksliniai tyrimai

Nepaisant pastangų sukurti bendrą Europos gynybos politikos sistemą, išlaidos Europos gynybos moksliniams tyrimams apskritai nuo 2006 m. smarkiai sumažėjo ir tik pastaraisiais metais vėl pradėjo didėti. 2015 m. valstybės narės susitarė laipsniškai pereiti nuo mokslinių tyrimų, orientuotų tik į civilinį ir dvejopą naudojimą programoje „Horizontas 2020“, prie specialios Europos gynybos mokslinių tyrimų programos kaip Europos gynybos fondo (EGF) dalies.

EGF yra pagrindinė ES priemonė MTP gynybos srityje remti. Jis pradėjo veikti 2021 m. sausio 1 d., o jo bendras sutartas 2021–2027 m. biudžetas siekia beveik 8 mlrd. EUR (Reglamentas (ES) 2021/697). Jo pagrindiniai tikslai – skatinti įmonių, įskaitant mažąsias ir vidutines įmones (MVĮ), ir mokslinių tyrimų subjektų bendradarbiavimą visoje Sąjungoje. Juo taip pat siekiama skatinti gynybos pajėgumų plėtojimą investuojant ir padėti ES įmonėms kurti pažangiausias sąveikias gynybos technologijas ir įrangą.

Prieš EGF buvo vykdomos dvi bandomosios programos: gynybos srities mokslinių tyrimų parengiamieji veiksmai ir Europos gynybos pramonės plėtros programa.

B. Nauja ES gynybos pramonės politikos era

2021 m. ES pradėjo Europos saugumo ir gynybos ateities analizę. Šis procesas lėmė Strateginio kelrodžio – politikos dokumento, kuriame nustatytas veiksmų planas, kaip iki 2030 m. stiprinti ES saugumo ir gynybos strategiją, – sukūrimą.

2022 m. vasario mėn. prasidėjęs Rusijos agresijos karas prieš Ukrainą žymi naujos Europos gynybos politikos eros pradžią. Jis išryškino didelius iššūkius, susijusius su ES gynybos pramonės parengtimi. Reaguojant į tai, tais pačiais metais ES lygmeniu imtasi dviejų priemonių:

— vasario mėn. Komisija paskelbė ypatingos svarbos saugumo ir gynybos technologijų veiksmų gaires,

— kovo mėn. Taryba iš esmės peržiūrėjo Strateginį kelrodį, kad būtų atsižvelgta į Europos saugumo tvarkos destabilizavimą ir vėliau pasikeitusią ES poziciją, užmojus ir priemones gynybos srityje. (Žr. 5.1.2)

2022 m. bendras komunikatas dėl investicijų gynybos srityje spragų ir, ne taip seniai, 2024 m. M. Draghi pranešimas dėl Europos konkurencingumo ateities parodė, kad ilgalaikis investicijų trūkumas ir bendradarbiavimo stoka lėmė itin dideles gynybos pajėgumų spragas ir susiskaidžiusią Europos gynybos pramonę ir rinką. Gamybos

pajėgumai yra labai maži, o valstybės narės priklauso nuo ne ES gynybos įrangos pirkimų.

2023 m. pradėtos taikyti dvi trumpalaikės priemonės stygiui mažinti: priemonė Europos gynybos pramonei stiprinti vykdant bendradarbiaujamuosius viešuosius pirkimus, kuria siekiama skatinti bendrus viešuosius pirkimus gynybos srityje, ir Šaudmenų gamybos rėmimo aktas, kuriuo siekiama padidinti šaudmenų ir raketų gamybą.

2024 m. kovo mėn. Komisija priėmė pirmąją Europos gynybos pramonės strategiją, kuria siekiama didinti gynybos išlaidas, gerinti bendrus viešuosius pirkimus, didinti Europos ginkluotųjų pajėgų sąveikumą ir stiprinti bendradarbiavimą su Ukraina. Viena iš pagrindinių priemonių – 1,5 mlrd. EUR vertės pasiūlymas dėl reglamento, kuriuo sukuriama Europos gynybos pramonės programa ilgalaikiam pramonės ir gynybos konkurencingumui remti.

2025 m. pirmąjį pusmetį Komisija pasiūlė tris pagrindines iniciatyvas gynybos parengčiai ir investicijoms didinti:

1. 2025 m. kovo mėn. pristatyta Baltoji knyga dėl Europos gynybos parengties 2030 m., kurioje ES gynybos politika iškelta į naują lygį, atsižvelgiant į didėjančias grėsmes ir saugumo iššūkius. Joje siūlomi keli Europos gynybos pramonės stiprinimo veiksmai:

— stiprinti pramonės pajėgumus visoje ES,

— užtikrinti ypatingos svarbos pramonės žaliavų tiekimą ir mažinti priklausomybę,

— sukurti tikrą ES bendrąją gynybos įrangos rinką,

— supaprastinti galiojančias taisykles ir mažinti biurokratizmą,

— skatinti MTP, siekiant skatinti inovacijas;

— išlaikyti, pritraukti ir ugdyti specialistus, kad būtų gerinami įgūdžiai ir ekspertinės žinios gynybos sektoriuje.

2. Planu „ReArm Europe“, vėliau pervadintu į „Parengties užtikrinimą iki 2030 m.“, nustatytos finansinės priemonės investicijoms skatinti:

— aktyvuojant Stabilumo ir augimo pakte nustatytą nacionalinę nukrypti leidžiančią išlygą, kad valstybės narės galėtų padidinti gynybos išlaidas, ir

— pradedant taikyti 150 mlrd. EUR vertės paskolos priemonę „Europos saugumo veiksmai“ (SAFE), siekiant padėti šalims investuoti į pagrindines gynybos sritis.

3. 2025 m. gruodžio mėn. oficialiai priimtu vadinamuoju gynybos srities mini bendruoju rinkiniu iš dalies keičiamos penkios pagrindinės ES programos: Skaitmeninės Europos, EGF, Europos infrastruktūros tinklų priemonės, Europos strateginių technologijų platformos (STEP) programos ir programa „Europos horizontas“. Juo sudaromos sąlygos investicijoms į gynybą ir dvejopo naudojimo technologijas pagal šias sistemas.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Parlamentas iš ankstyvųjų politinių signalų siuntėjo tapo pagrindiniu Europos gynybos pramonės veikėju, visų pirma per bendrą teisėkūrą ir biudžeto kontrolę. Konkrečiai, Parlamentas:

— ragino įsteigti Europos ginkluotės agentūrą ir standartizuoti gynybos sritį (2002 m.);

— ragino prisidėti prie laipsniško Europos gynybos įrangos rinkos kūrimo (2005 m.);

— primygtinai pabrėžė, kad stiprinant Europos pajėgumus taip pat turėtų būti stiprinamas Europos gynybos pramonės pramoninė ir technologinė bazė (2012 m.);

— ragino stiprinti Europos bendradarbiavimą pramonės srityje ir pabrėžė, kad reikia remti bendros saugumo ir gynybos politikos misijas, pasitelkiant MTP (2013 m.);

— pasiūlė sukurti Europos gynybos sąjungą (2016 m.);

— pabrėžė, kad reikia gerinti MVĮ galimybes gauti finansavimą ir stiprinti ES vidaus viešuosius pirkimus gynybos srityje bei bendradarbiavimą MTP srityje, taip pat didinti valstybių narių kariuomenių sąveikumą (2021 m.);

— ragino didinti indėlį į Ukrainos gynybos pajėgumų stiprinimą (2022 m.);

— pabrėžė, kad reikia mažinti priklausomybę, susijusią su ypatingos svarbos medžiagų tiekimu, skatinti investicijas į inovacijas ir vystymąsi, teikti pirmenybę bendriems ES ir bendrai finansuojamiems projektams ir didinti finansavimą (2023 m.);

— ragino parengti vieningą ir aiškią ilgalaikę Europos gynybos pramonės viziją, siekiant užtikrinti, kad būtų tenkinami prioritetiniai poreikiai (2025 m.), taip pat

— kartojo, kad reikia įveikti ES gynybos pramonės aplinkos susiskaidymą (2025 m.).

Šią faktų suvestinę parengė Europos Parlamento Transformacijos, naujovių ir sveikatos teminis skyrius. Daugiau informacijos šia tema pateikiama Pramonės, mokslinių tyrimų ir energetikos komiteto interneto svetainėje.

Anne Ploeger
04/2026